42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 3975 ԳԻՆ 40 ՓԱՐԱԳ 23 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1893

ՄԱՍԻՍ

ՀԱՅԴԷՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԵՆ ՇԱԲԱԹ ՕՐ

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ
ԳՐԻԳՈՐ ՉՕՀՐԱՊ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ

Պոլիս եւ Գաւառներ	40 Ղրուշ
Ռուսաստան	4 Բուբլի
Եւրոպա	10 Ֆրանք

ՀԱՍՑԷ
Գալաթիա, Բզմիրլի Օղլու խան, թիւ 3-4

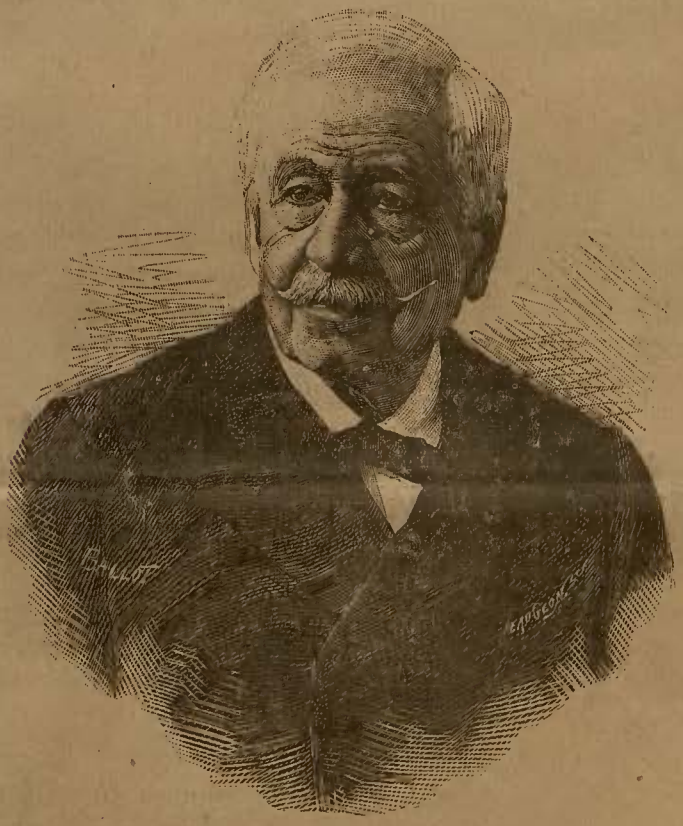

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ ՏՂ ԼԻՆՍԻՆ

ՋԱՄԲԷՆ ՇԵՂԱԾ

Մարդկային առաջադրութիւններու յեղյեղուկ հանգամանքը նոր չափ մորմինք։

Պզտիկ զարտուղութիւններու, թեթեւ խոտորումներու, որոնցմէ՝ ոչ ոք զերծ մնալու հաւատափքը ունի, չափ ուշադրութիւն դարձնելինք, եթէ խոտորողը ինքը՝ իր խոստապահանջ բարոյախօսի դերը ծայրայեղութեան տարած չըլլար, իր անմիտոր առաքեալի կոչումին վրայ չբարբառէը չարունակ։

Մանաւանդ խորհեցանք որ չէինք կրնար լռել անոր համար որ պզտիկ չեղումը կը մեծնար հետզհետէ, միակերպ աճումով մը ու, պարզապէս, առջի ուղղութեան ու հին քարոզներուն, որոնց պարզմտութեամբ ունկընդրեցինք առհով, վհատին ներհակին կը յանգէր։

Այս պարագային մէջ մոռցեցինք որ ժամանակ էր, քիմերնուս ինդացած ըլլալու առաւելութիւնը մեծխօսիկ քարոզիչին չձգելու համար, հին օրերուն խոստումները իր միտքը ձգել, հին բարի ժամանակներուն յիշատակը եւ ուխտը պահիկ մը վերակոչել։

* * *

Քարոզիչը Հայբենէն է։ ամենքը հասկըցան արդէն։

Իր երեւումը արդարացնելու համար մէջ բերուած պատճառը այն էր, կամ դէմ այնպէս կը պատմուէր ամենուն, որ պէտք մը կար վերցնելու այն խարութեան ձեւը, այն դասակարգներու անհատնում բաժանումը որ մեր հասարակութեան մէջ մուտ կը գտնար։

Ամէն ինչ հարուստներուն տալու ու ամէն ինչ անոնցմէ ակնկալելու անհին գաղափարին դէմ ոտքի հանելու համար երեւցաւ այս թերթը։

Ի սկզբան, հրապարակին վրայ ամէն բան կը վիրաւորէր իր աղանդաւորի պարկեշտութիւնը. երեսնայելով՝ լրագրութիւնը ու մանաւանդ Աբեղեան հարուստ գաստակարգին հետ չատ կ'զբաղէր, չատ սեղ կուտար անոնց իր սիւնակներուն մէջ. անոնք միայն գոյութիւն ունէին իր աչքին։ անոնց ծնունդը, ամուսնութիւնը կամ մահը հանրային դէպքեր էին զոր կը փութար արձանագրել։

Հայբենէ+ ինք ուրիշ սկզբունքներ մէջ առեր դրաւ. իր լուրջ խմբագրականներէն սկսած մինչեւ ամէն զուարճամիտ կատակաբանութիւնները որոնք Զուռնաճեան էֆէնտիի հարանիքին ծանուցումովը խնդալէ մարեցուցին զմեզ, միւնոյն անխախտ կաւքը կը յայտնէին։

* * *

Ո՞ւր են հիմայ այն հին բարի ժամանակները։ Հարուստներուն ամուսնութեան կամ մահուան նկարագրութեանց ջրհեղեղային ողողումին տակ Հայբենէը անտես եղաւ մեր աչքէն. իր խմբագրականները երբեմն ոչ այնքան հոգածու գրչէ կ'արտադրուին, անոնց մէջ ոչ այնքան յամառութեամբ վնտռտուած է բուն բառը կամ պարբերութեան դեղեցիկ դարձուածքը որքան այդ ողորմելի նկարագրութեանց մէջ։

Բարեշրջութեան օրէնքն է արդեօք այս անակնկալ ու յետադարձ ձեւը լրագրութեան, զոր ցաւով պէտք է խոստովանիլ, Հայբենէ+ կատարելագործեալ վիճակի մը բերելուն կրնայ պարծենալ։

Այս ճամբուն մէջ անգամ մը վրտնելէ վերջը, անակնկալներու չարքը դուշակելու յատկինութիւնը չունինք, բայց կ'սպասենք որ այս օրերս կարդանք Հայբենէի մէջ Զուռնաճեան է-

ֆէնաթի անդրանիկ զաւկին ծննդեան լուրը որուն համար յատուկ խորագիր մը ստեղծուած է ԲԵՐԿՐԱՒՆԻՆ, այս անգամ առանց կատակի։

* * *

Ցեղն է որ յիշեցնենք մեր Հայրենիքի բարեկամներուն՝ որ լրագրութիւնը քահանայութիւն մը դաւանելէ յետոյ պարտաւոր են անոր մաքուր ու խիստ պարտաւորութիւններէն ալ չխուսափիլ։ Աւետարանիչին պէս չպիտի ըսենք իրենց որ ի՞նչ պէտք է ընել ուրիշին աչքին մէջ չիւղը վնտռտելու իրաւունք ստանալու համար, բայց ըսենք պիտի միայն որ կարգաւոր համարուելու համար քիչ մը կարգ պահել անհրաժեշտ է։

ԳՐԻԳՈՐ ՋՕՀՐԱՊ

ՀԱՐՍՆՑՈՒՆ

ՄԱՆԳԸ

Մեր պարտէզին վարդին պէս
Աղջիկ, ծլեր ծաղկեր ես.
Հասակդ շուք է տուեր
Աչքիդ մէջ փայլին ծովեր.
Աղուոր աղջիկըս հիլու
Ա՛լ եղեր ես հարսնցու։

ԱԳՋԻԿԸ

Մեր պարտէզին վարդին պէս՝
Շուտով շուտով Ճոռմիմ ես.
Մա՛յր, շուքդ վըրաս սփռէ՛,
Պահէ՛ զիս չար աչքերէ.
Քանի եղայ խելահաս,
Ուրախ կեանքէն չունիմ մաս։

ՄԱՆԳԸ

Զայնդ այնքան անուշ է
Որ պըլպուլն ալ ա՞խ քաշէ.
Ծիծաղներէդ լոյս ըղձեն
Ինչպէս ժամուն խորանէն.
Ա՛լ եղեր ես չափահաս,
Աղջիկ պէտք է հարս ըլլաս։

ԱԳՋԻԿԸ

Այնքան սիրտս փուշ փուշ է
Որ պըլպուլն ալ ախ քաշէ.
Ծիծաղներս չոր ծաղիկ
Կը Ճափին մէկիկ մէկիկ.
Ես աղջիկ եմ հարսնցու
Սիրտս վէրքով մահացու։

ՄԱՆԳԸ

Նուշան ճակտիդ ի՞նչ վայլէ
Թազ պսակ արծաթ Ճելէ.
Այտերէդ նուռ կաթկըթի,
Մազերդ խունկ կը հոտի.
Ա՛լ աղջիկ ես հարսնցու,
Պէտք է հարս ըլլաս հիլու։

ԱԳՋԻԿԸ

Սրտէս արիւն կը բալէ
Սեւ լաչակ ճակտիս վայլէ.
Մայրի՛կ, իմ ցաւն է խորունկ,
Տուր հոգւոյս մեռելի խունկ.
Ես աղջիկ եմ խելահաս,
Թէ հարս ըլլամ՝ դուն կուլաս։

ՄԱՆԳԸ

Նշանեցի բեզ երբոր
Դեռ կ'ըսէի երգ օր օր.
Ոսկի շարով մարգարիտ
Պատրաստեցի բեզ օժիտ.
Ա՛լ աղջիկ ես չափահաս
Ի՞նչ աղուորիկ հարս կ'ըլլաս։

ԱԳՋԻԿԸ

Ա՞խ ինչո՞ւ զիս, մայրիկ, դուն
Նշանեցիր այն մարդուն։
Արցունքներըս մարգարիտ
Հարսնիքիս ըլլան օժիտ.
Ես աղջիկ եմ խելահաս,
Թէ հարս ըլլամ՝ կը զղջաս։

ՄԱՆԳԸ

Թռչուն մ'էիր զուարթ՝ հեզ,
Ո՛ր կախաղդը դիւՃեց բեզ.
Նուխայ մը դիր ձիտէդ վար,
Զոհ եղիր պատուոյդ համար.
Թէ աղջիկ ես խելահաս,
Պէտք է հիլու հարս ըլլաս։

ԱԳՋԻԿԸ

Նեբսըս կըրակ կը մխայ.
Ձարիկ չունի դէղ՝ նուխայ.
Վա՜խ, սէրն ի՞նչ է չգիտես.
Մա՛յր, բար մը կանչէ՛ ձիտէս,
Ու երթամ հիլու հիլու
Սգաւոր հարս ըլլալու։

23 Դեկտեմբեր 892

Մ. ԱՀԻՄԵԱՆ

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԵՐ ՄԷՋ

Ա.

Թատերգութիւնը գրական այն սեռն է որ մեր մէջ յանկարծ ծնած, անօրինակ եռանդով և մեծաքանակ արտադրութեամբ մշակուած և յանկարծ ալ դադրած է, իրմէ ոչ և է հետք չթողլով։ Ուրիշ սեռեր, ինչպէս բանաստեղծութիւն, վէպ, երգիծանութիւն, անկից առաջ կամ անոր հետ կամ նոյն իսկ անկից ետքը երեւան եկած են, անոր փայլն ու ահագին տարածումը չեն ունեցած, բայց ճաշակի և ձեւի կերպարանափոխութեանց տակ չարունակած են ապրիլ։ Թատերգութիւնը կեանքի նշան ցոյց չտար։ Այն անձերէն ոմանք որ այդ սեռը կը մշակէին, կենդանի են դեռ, բայց ա՛լ լքած են զայն, լուռ կը մնան կամ ուրիշ սեռերու կը յարին։

Ինչո՞ւ։ Պատճառը բացայայտ է։

Այն յանկարծածին, մեծազդրդ ու կարճատեւ կեանքը զոր ունեցած է մեր մէջ թատերգութիւնը, կեղծ, արուեստական կեանք մըն էր, որ չէր կրնար տեւել, վասն զի առնուած կեանք մը, որ օր մը չէ օր մը պիտի հատնէր. և ինչպէս ամէն չինծու բան, որ իր կեանքի հիւթը, իր գոյութեան իրաւունքը իր իսկ մէջ չգտնել, անիկա ալ վճռացաւ։

Հիմայ որ այդ թատերական չըլլանը հետաւոր անցեալի մը պէս կ'երեւայ մեզի, կ'արժէ, որ անդամ մը դէպ, հակիրճ ուսումնասիրութեան մը մէջ պատկերենք այն անբնական գոյութիւնը զոր ունեցաւ այդ մեռելածին գրական սեռը։

Բ

Մեր մէջ Թատրոնը ծնունդ առած է քանի մը նորաստէր գրագէտներու և գրասէրներու մէկ քմահաճոյքէն։ Մեծ մասամբ Մխիթարեաններու աշակերտ, այդ երիտասարդ գրողները, գլուխին լեցուն, նոյն իսկ զեղուն, դասական թատերգութեանց յիշատակներով, որոնցմով խմորուած են իրենց միտքն ու ճաշակը, օր մը շատ սիրուն գաղափարն ունեցած են քանի մը երիտասարդներ հաւաքել իրը դերասան, քանի մը գրասէրներու դրամական աջակցութիւնը գտնել, խաղեր գրել և ներկայացումներ տալ սկսիլ։ Այդ ներկայացումներն սկսած են նախ մասնաւոր անձերու տան մէջ, գլխաւորաբար Հասքէօյ և Օրթաքէօյ, ուր ընտանեկան երեկոյթներու ձեւով նմանողաբար գրուած կամ թարգմանուած խաղեր կը ներկայացուէին նորավարժ երիտասարդներու կողմէ. այդ առաջին թատերական փորձերն հետաքրքրաշարժ են անով որ կնոջ դեր չունին ընաւ, որովհետեւ միմիայն արուեստագէտ երիտասարդներու կողմէ ներկայացուելու սահմանուած էին։ Յետոյ, տակաւ թատրային վարժարաններու մէջ կ'անցնի սովորութիւնը, պարգեւաբաշխութեանց հանդէսներուն կամ մեծ ոճնի օրերուն թատերական ներկայացումներ կը սկսին տրուիլ, միշտ նոյն տարրական պայմաններուն մէջ։ Ժողովուրդը համակրութեամբ ընդունելով այդ սիրուն նորութիւնը, տնական այդ զբօսանքը հանրային կը դառնայ Արեւելեան Թատրոնին հաստատմամբ։ Գործը կը լըրջանայ այն ատեն, դերասանական մարմին մը կը կազմակերպուի, որ կը ճոխանայ, կ'ընդարձակուի, կը կատարելագործուի հետզհետէ, գրողները կը շատնան, աւելի խնամուած գործեր երեւան կը հանեն, թարգմանիչներ կ'ելլեն որք ժամանակին եւրոպական հրաշակերտները մեր հասարակութեան կը ծանօթացնեն։ Ներկայացումները կը յաճախեն հետզհետէ. Բեքան չբաւելով, ուրիշ խաղեր ալ թատրոններ կը հաստատուին, Օրթաքէօյ՝ Բարեսիրաց Թատրոնը, Իսկիւտար և Կէտիկ-բաչա՝ Օսմանիկէ Թատրոնները։ Ժողովուրդը խաւեներամ կը վազէ հոն, ցոյց տալով թատրոնին համար սէր մը, յափըշտակութիւն մը զոր ոչ և է գրական սեռի չէ ցուցուցած երբեք, պարզապէս որովհետեւ իր տղու հետաքրքրութիւնն անոր արտաքին փայլէն կը չլանար. և առիկա աչքնչելի օգտակարութիւն մը ունեցած է, գրագէտ և հասարակութիւն մշտական հա-

ղորդակցութեան դնել իրարու հետ, բան մը որ այսօր շատ քիչ դոյութիւն ունի։

Այն ատեն է որ շատ մը խոշոր անուններ կը ծագին, գրող ու դերասան. առաջիններէն, Հէքիմեան, Պէչիկթաշլեան, Թէրզեան, Թղլեան, Եսայեան, Սեւէֆճեան, Դուրեան, ու վերջիններէն՝ աւելի բազմաթիւ և աւելի փայլուն համաստեղութիւն մը՝ Մնակեան, Ծառուկեանճեան, Վարդովեան, Պէնլեան, Ադամեան, Ռշտունի, Սիսակ, Թրեանց, Հրաչեայ, Արուսեակ, Սիրանոյշ, Գարագաշեանք, Մարի-Նուարդ, եւայլն(1)։

Գ

Առաջին տեղը Հէքիմեանին տուի, և իրն է անիկա, առաջին քարը անիկա դրած ըլլալով։ Ինքն է որ առաջին կազմակերպութիւնը տուած է թատրոնին և թատրերգութեան, ընտրելով դերասանները, վարժեցնելով զանոնք, իր գեղարուեստի քաջահմուտ մարդու խորհուրդները տալով անոնց, ու միանգամայն սկսելով գրել հայերէն խաղեր։ Այդ խաղերը յօրինուած են զուտ դասական ճաշակով, տոհմային նիւթեր ֆրանս-իտալական ողբերգութեան կաղապարին մէջ թափուած, զոր ինք նախ հայացուցած է և որուն ինք միայն ամբողջապէս հաւատարիմ մնացած է։ Իր խաղերը, տասներկուքէն աւելի, որոնց հինգը միայն հրատարակուած են, երեք միութեանց օրէնքին համեմատ հիւսուած, սակաւաթիւ անձերով, պարզ ու նախնական զգացումներով, ճարտասանական ոճով մը, նիւթը միշտ դիւցազնական կեանքէ առնուած, նմանութիւններ են այն թատերգական տարազին որուն տիպարները Բօռնէյլի, Ռասինի և Ալֆիէռիի գործերուն մէջ կը գտնուին։ Պայմանաղրական բազմակնճիռ արուեստ մըն է այդ թատերգութեանց արուեստը, ուր ամէն արարուած իր յատուկ դերն ու նկարագիրն ունի, ուր գործողութեան ընթացքը ընդունուած կանոններու համեմատ կը յառաջանայ, ուր տեսարանները մասնաւոր օրէնքներու հետեւողութեամբ կը հիւսուին, ուր ապարուածի վերջաւորութիւնները ու հանգոյցին լուծումը քանի մը ծանօթ ձեւերու մէջ կ'երթեւեկեն միշտ, ուր անձերն ընդհանուր տիպարներու որոշ խումբի մը կը պատկանին, եւ ուր ոճը չափուած ձեւուած, որոշուած, գործածուած, վաւերացուած բացատրութիւններէ կը կազմուի։ Այս պայմաններուն մէջ բնական է որ ո և է խնամատարութիւն, ո և է անձնական շեշտ չկըրնար առաջ գալ։ Եւ Սրապիոն Հէքիմեանի թատերական գործը ո և է անհատական գոյն, ո և է մասնաւոր ղրոշմ չունի։ Այդ դէպքերը որք նիւթ կ'ըլլան իր խաղերուն, պատմութենէն առնուած են քիչ փոփոխութեամբ կամ ողբերգութեանց մէջ ծանօթ քանի մը ողբերգական կացութիւններ են որք նոր ձեւի մը տակ նորէն կ'երեւան. այն անձերը որ կը խօսին և կը գործեն, հեռու անձնական կեանք մը ունենալէ, ինքնաշարժ մեքենայներ են որք գոց սորվուած ոտանաւորներ կ'արտասանեն. ուսումնասիրութիւն չկայ, ոչ այն տեղին, միջավայրին, ազգին և քարքերուն ուր կ'անցնի դէպքը, ոչ հերոսներուն հոգիին ու ներքին կեանքին։ Հռետորի, դպրոցի մարդու գործ է ամբողջ։ Եւ հակառակ լեզուի, տաղաչափութեան և թատերական այդ մասնաւոր արուեստին ընդարձակ հմտութեան մը, այդ գործերը պիտի չապրին, մեռած գըրական քանաձեւի մը անկենդան վերարտադրութիւններն ըլլալով։

Սրապիոն Հէքիմեան գրաբար լեզուով գրած է իր խաղերը, և նախնեաց տաղաչափութեամբ։ Ներկայացումներն աշխարհաբար արձակով եղած են, ուրիշ կերպ չկրնալով ըլլալ. և այդ ձեւը հրատարակութեան միայն յատկացուած է։ Բայց խրթին գրաբարով մթնցած, երկայն ու շրջումներով խճողուած այդ տողերը ընթերցման մէջ ալ դժուարին ու նոյն իսկ անախորժ կուգան։ Մասնաւոր ուսումնասիրութիւն մը կարելի է ղրհել մի առ մի քննելու համար այդ գործերն եւ ցուցնելու համար անոնց իւրաքանչիւրին մէջ հեգինակին առաւել կամ նուազ յա-

1 ՄԱՍԻՍ պիտի հրատարակէ շարք մը ուսումնասիրութիւններ մեր Թատերական մեծ դէմքերուն վրայ։ Ե. Խ.

ջողութիւնն այդ սոսկալուած արուեստին մէջ։

Դ

Հէքիմեան հետեւող մը եղած էր, ընդհանուր քանաձեւի մը համեմատ դրելով իր խաղերը։ Մկրտիչ Պէչիկթաշլեան նմանող մը եղաւ, ոչ միայն ընդհանուր ճաշակն իւրացնելով այլ այն ինչ կամ այս ինչ խաղին վրայ ձեւերով իրենները։ Բայց «Բռնաւ և Շիրիմ»ի աքանչելի բանաստեղծը խելացի դաղափարն ունեցաւ պանոնք աշխարհաբար գրելու և արձակ, իր հանով ու անուշ աշխարհաբարովը, որ թէև ոչ գեղծ գրաբարի լայն հետքերէ, ընտանեկան լեզուի շատ մը յատուկ սիրունութիւններն ունի։ Ոճը դասական ոճն է նորէն, բայց Շէքսպիրի և Հիւկոյի ցոլքեր կը սկսին շողալ հոն. տեղ տեղ պերճախօս հատուածներ, տեղ տեղ վայելուն պատկերներ, և ամբողջութեանը մէջ տաք պաղտմ մը որ խօսակցութիւնները կը լեցնէ, բառերու ներդաշնակ ու սահուն չարադասութեամբ մը որուն մէջ իր բառերու երաժիշտի կիրթ ականջը կ'երեւայ։ Անձնական դրոշմը միշտ կը պակսի, ինչ որ բանաստեղծին ամբողջ գործին մէջ կը պակսի արդէն. բայց, խաղին հիւսքն այս կամ այն օտար թատերախաղի մէջ գտնել կարելի ըլլալով հանդերձ, խօսակցութեանց բնականութիւնն, դպաղմանց քաղցրութիւնն և լեզուին անուշութիւնն այնքան հրապուրիչ են որ մանաւանդ իր երկու դլխաւոր ողբերգութիւնները թերեւս միշտ ախորժով կարդացուին։

Ե

Թէրզեանի հեդինակութիւնները մեծ մասամբ ողբերգութիւններ են, ու քանի մը կատակերգութիւն։ Ձեւը շատ մօտ է դասականին, անոր պարզութիւնն և հիւսուածքի օրէնքներն ունենալով. բայց անձերն ու դէպքերն ու ոճը ռոմանթիկ են արդէն։ Բոլոր այդ խաղերը գրուած են դասական և ռոմանթիկ դպրոցներու բոլոր հնարքներուն քաջատեղեակ ճարտարութեամբ մը, արուեստին բոլոր գաղտնիքները դիտցողի մը վարպետութեամբ. արարուածներու և տեսարաններու բաժանումը, վերջաւորութիւնները, խօսակցութեանց հիւսքը, նկարագիրներու դծումը, ամբողջ հաստատուած օրէնքներուն խորին գիտակցութեամբ կատարուած են։ Լեզուն բաւական պարզ աշխարհաբար մըն է, Պէչիկթաշլեանին աշխարհաբարը, նուազ սահուն, բայց աւելի թիւր ու լեցուն։ Իր ոճը յաճախ փայլուն է և պատկերալից, միշտ հեռու չափաղանցութենէ և անոտաչութենէ, անթերի ճաշակով կազմուած։ Թէրզեանին շատ մեղադրած են իր ծայրայեղ նմանողութիւնները. ես կը խորհիմ որ մեղադրելի չէ այդ բան, քանի որ ուղղակի նկարով շատ մը հրաշակերտներ մեզի ծանօթացուցած է։

Իր ամբողջ խաղերն արձակ գրուած են, բացի մէկ հատէն, զոր նախ խոսրէն գրած և յետոյ հայերէն ոտանաւոր թարգմանած է։ Իր ամենէն ժողովրդական խաղը «Սանդուխտն» է, որ, տեղ տեղ մօտենալով հանդերձ ուրիշ հեղինակի մը, գեղեցիկ գործ մըն է, իր Ա. և վերջին արարներուն մէջ յուզմամբ լեցուն տեսարաններ պարունակելով և որ ամբողջ ներդաշնակ և ծաղկաւէտ ոճով մը գրուած է։

Զ

Դասականէն ռոմանթիկի դպրոցի փոխանցման մէջ դեր ունին նաեւ Իմմանուէլ Ճաչեան ու Ռոմանոս Մէսէճեան։ Առաջինը, եւրոպական պրակտիկութիւններով անցած, թատերական արուեստին գիտակցութեամբ գրած է քանի մը խաղեր որք հիմով դասական են, բայց արտաքին ձեւով ռոմանթիկ։ Բայց այդ խաղերուն լեզուն այնչափ տաբօրինակ խառնուրդ մը կը կազմէ մանաւանդ գրաբարի և ռամիկ աշխարհաբարի, որ ընթերցումն անկարելի կը դառնայ։ Նորութեան տենչ մը կը տեսնուի, իսկատիպ գործեր արտադրելու ձգտում մը, առանց իրական յաջողութեան մը տակաւ։

Ռոմանոս Մէսէճեան, որուն խաղերն ահագին ընդունելութիւն դտած են իրենց գրական արժանիքէն տարբեր պատճառներով, առանց ընդարձակ հմտութեան, իր տաղանդի գործերէն օրինակ առնելով

ինք ալ հեղինակած է բազմաթիւ ողբերգութիւններ, որոնց մէջ նմանապէս ստեղծելու ճիգ մը կը տեսնուի, առանց յաջողութեան։ Ծայրայեղ և անճաշակ յանդգնութիւններ, լեզուի անկանոնութիւններ, ուռուցիկ և մեծաժխոր ոճ մը, գաղափարի պակաս, և կայծակի, որոտման, աստանայի, հրեշտակի յաճախակի երեւումներ, ահաւասիկ ինչ որ կը տեսնուի իր գործերուն մէջ որք անտիպ են ամէնքն ալ։

Լ

Մեր թատերական պատմութեան մէջ Նալպէեան ալ ունի իր տեղը։ Ինքն ալ գրած է ողբերգութիւն մը, —նիւթի մը վրայ որ ամէն թատերագիր մեր մէջ փորձած է—։ «Վալդենիք»ի հեղինակը թատերագրի ձիրքը չունէր. և իր խաղը, պատմութեան հաւատարիմ հետեւողութեամբ, ցուրտ է։ Գլխաւոր նորութիւնն այն է որ առաջին աշխարհաբար ոտանաւոր գրուած խաղն է։

Համանուն ուրիշ խաղ մըն ալ, Արմենակ Հայկունիինը, —այդ քիչ ծանօթ բայց չահեկան գրողը որ շատ սեռեր փորձած է, և որուն վրայ յատուկ ուսումնասիրութիւն մը անհրաժեշտ է—։ Նշանաւոր բան մը չկայ գործին մէջ. տարբեր մէկ ձեւը տան անգամ գրուած նոյն խաղին. լեզուն պարզ է գոնէ և բաւական մաքուր։

Կարելի է նաեւ յիշել Սրուանձտեանցի «Շուշան»ը, որ թատերգութենէ առելի խօսակցութեանց ձեւով արձակ բանաստեղծութիւն մըն է, աւիւնով գըրուած։

Ր

Սրապիոն Թզլեան առաջինը եղած է որ դասական գլուոցը բոլորովին թողած ու ազատ մտցուցած է մեր մէջ, ուղղակի հետեւողութեամբ ռոմանթիք գրականութեան։ Առաջնորդ ունենալով Շէքսպիրը, Շիլլէրը, Տիւման և մանաւանդ Հիւկոն, գրած է բազմաթիւ թատերգութիւններ, որոնց մէջ երեւակայութիւն ու խանդ դրած է, դէպքերու հետաքրքրաշարժ հիւսուածքով, անձերու բազմութեամբ և պանպանութեամբ, տեսարանի անակնկալներով, կատակերգականի և ողբերգականի զուգահանումով, և այն միմոսներով, —Շէքսպիրի հանճարեղ միմոսները— որք իրենց դասալճանութեանց տակ խորին փիլիսոփայութիւն մը կը պահեն։ Կարելի չէ ըսել թէ նմանողը չէ եղած ինք ալ իր մէկ խաղը Հիւկոյի Ծանօթ թատերգութիւնը կըյիշեցնէ, իր «Էլէոնորա»ն՝ «Ռոմէո և Ժիւլիէթ»ը։ Բայց իրմէ բաւական բան գրած է, իր նորասէր մտքով. և նոր ճամբայ մը բանալն իսկ ապացոյց մըն է իր խիստ ըլլալու ձգտումին։ Ամբողջ անտիպ են իր գործերը։

Թզլեան ունի նաեւ շատ մը թարգմանութիւններ ռոմանթիկ թատերգակներէ։ Մկրտիչ Ամէմեան թարգմանութեամբ միայն մասնակցած է թատերական գործունէութեան։ Մասնաւորապէս Ծանօթ է իր Շիլլէրի «Աւազակք»ին թարգմանութիւնը։

Թ

Պետրոս Դուրեան, որ աշակերտած է Սրապիոն Թզլեանի և որ անոր ազդեցութեամբ ռոմանթիկ հեղինակներ ամենէն աւելի կարդացած է, չարունակած է գրել զուտ ռոմանթիկ թատերախաղներ։ Բաւական բազմաթիւ են իր թատերական գործերը, մեծ մասամբ անտիպ, որք իր քերթուածներէն շատ վար են արժանիքով։ Դուրեան ալ ծեծած չէր թատերագիր ըլլալու համար, չափազանց քնարերգական հոգի մը ունենալով, իր թատերգութիւնները ալ քնարերգական հատուածներու հաւաքածոյներ են աւելի, խօսակցութեան ձեւով արձակ քերթուածներ, քան ճշմարիտ թատերգութիւններ ուր գործողութիւնն ու հոգեբանութիւնն ըլլայ ամէն բան։ Ընդհանուր ձեւը ռոմանթիկ խաղերու ձեւն է, խորհրդաւոր անձերու և դէպքերու սէր, տեսարանի անակնկալներ, չանթահարիչ բառով մը կամ անյուսալի յայտնութեամբ մը վերջացած արարուածներ, և ընդարձակ բանաստեղծական ճառեր պլխաւոր անձերուն բերանը, միշտ կիզիչ, խոյն,

պալանիքներ, դաշյն և անձանոթ մը։ Պալերան հիւսքը ընդհանրապէս սակաւ է, երբեմն ոտայական. խօսակցութիւնները մոլլ են, տափակ, ձարտասանական, և հեռու Դուրեանին արձակին ըլլալէ, ուր մեծ մեծ միայն, սիրային խօսակցութեանց կամ բանաստեղծական ճառերուն մէջ, յանկարծ կը բարձրանայ ոճը, վայլ կ'առնէ, ընդհանուր միջակութենէն դուրս կը ցատքէ, կը գունագեղանայ, կը կենդանանայ, պայծառն, խրթնուն բան մը կ'ըլլայ, քերթուածի պէս բան մը կը դառնայ, և ապա կը զգրի նորէն։ Այդ գործերուն լաւագոյնը իր անտիպ մէկ պրեղպութիւնն է, որուն մէջ ճշմարիտ պատմական պրեղպութեան մը համեմատութիւններն առած է խօսքը, քանի մը վեհ տեսարաններով և շատ ուժեղ ոճով մը, տմբոջոլութեան մէջ չէքսպիրեան մեծ հով մը որ կ'ուռեցնէ գործը։

Բայց այդ եզական պատանին, որ տեղեկելու համար ծնած էր, պարզ նմանող մը միայն չէր կրնար ըլլալ. ամէն բանի որ զգէր, պէտք էր որ նորութիւն մը բերէր անոր։ Եւ այդպէս ալ եղաւ։ Պետրոս Դուրեան տեղեկից մեր մէջ իրական թատրերգութիւնը։ Իր «Թշուառները»ուն յաւաջաբանը թատերական մըն է մեր թատերական պատմութեան մէջ։

Կը տեսնենք որ ամենէն մեծ, ամենէն յաւաջդիմական քայլն է որ առած է բանաստեղծը, վերջին հրաժեշտը տալով պայմանապրութեանց և տատապելներուն, և իր յանդուգն ձեռքով բանալով իրական կեանքի լայն ճամբան, ուր այնքան բաներ կան տեսնելու և ուսումնասիրելու։ Իր գործը իրր սկզբնաւորութիւն միայն նշանակութիւն ունի. եթէ ոչ, հակառակ իրական կեանքէ առնուած նիւթի մը, հակառակ դերասանական կեանքի ուսումնասիրութեան մը, խաղը միշտ ձօնմնիթիկ է, հեղինակը միշտ ձուլած թափանցուած ըլլալով այդ ճաշակով. անձերն ալ, զէպքերն ալ, խօսուածքն ալ, ամէն բան քնարերգութեան տիրմանին մէջ կը մնայ միշտ. և տրուկանութիւններով ու չափազանցութիւններով հեղինակը միշտ կը մնայ նեղով լեցուն այդ գործին մէջ, ինչ որ կայ գեղեցիկ, նորէն բանաստեղծական տեսարաններն են, մանաւանդ Դ. արարին մէջ Վարդուհիի և Եգուարդի խօսակցութիւնը, որ հրաշակերտ մըն է։ Բայց առաջին քայլը առնուած է տասվ. և ատիկա մեծ բան է։ Ճատալի և նոյն իսկ ամօթալի բան չէ՞ որ ինչ որ այդ քանամեայ ազան սկսաւ, քանի տարիէ ի վեր ոչ ոք շարունակած է զայն, թողլով թատերական սեռն ամուլ անշարժութեան մը մէջ։

Ժ.

Կատակերգութիւնը աւելի աղքատ մնացած է։ Կը համրուին այս սեռին պատկանող հայերէն գործերը։ Առաջինը կղերականէ մը գրուած է, «Ալաֆրանկա»ն։ Նշանաւոր գործ մը, հեղինակին երկասիրութեանց մէջ եզական տեղ մը բռնելու արժանի, ոչ իրր թատրերգութիւն, որովհետեւ գործողութիւն չկայ գրեթէ, այլ իրր բարքերու ուսումնասիրութիւն, նուրբ երգիծաբանութիւն, դատեչտական սիպարներու վարպետ նըկարագրում, կատակերգականի ուժեղ զգացում, և ռամկական բարբառին ընդարձակ հմտութիւն։

Մեր ամենէն մեծ կատակերգակ դերասանը, Ռշտունի, գրած է նաեւ քանի մը կատակերգութիւններ, որք անտիպ են և որոնց մէջ իր հանրածանօթ երգերուն պատմութիւնն ու համեղ թեթեւութիւնը կը գտնուին. վերջերս հրատարակուած «Հայր Զօհրապ Կարկառնածեան» խաղը, որ իրեն վերագրուած էր, իրը չէ երբեք։

Պարոնեան գրած է «Արեւելեան ամուսնաբոյժ»ը, «Ազգասար ազբար»ը և կէս ձգած է «Պոյդ»ը։ Մեծ երգիծաբանն ալ չունէր թատերագրի յատկութիւն. իր խաղերուն հիւսքը մոլլ է. թատերաբեմի հակակցողութիւն չկայ։ Աչելի կարգացուելու համար գրուած են քան ներկայացուելու։ Երկուքն ալ Մոլիէռի խոպերուն ակնարկ նմանութեամբ մը գրուած են, ուր ալ տեսարաններն ալ տիպարներն ալ բաւական յիշեցնելով Ֆրանսայի Արիստոփանին գործերը, քիչ

մը պայմանադրական զաւեշտական մը, որ մեծ նորութիւն մը չունի։ Բայց կան նորէն մեր կեանքէն առնուած քանի մը սիրուն պատկերներ, քանի մը ճշմարտապէս տեղական տիպարներ, ու միշտ տեղ տեղ՝ լայն ծիծաղը մեծ երգիծաբանին որ կը խածնէ և կը ճզմէ։

Մատթէոս Մամուրեան ալ գրած է քանի մը պզտիկ կատակերգութիւններ, որոնց մէջ իր սուր դիտողի և խորհողի յատկութեանց կը միացնէ նուրբ հեգնութիւն մը։

Պէչիկթաշլեանի երկու արարուածները, «Երեք քաջեր» և «Աւազակներ»ը հանրածանօթ են բոլոր պարզեւաբաշխութեանց ներկայացուած ըլլալով։ Երկու պատմութիւններ են, տեսարաններու վերածուած և սիրուն խօսակցութիւններով համեմուած։

Թէրզեան ալ գրած է քանի մը կատակերգութիւններ, Կօլտօնիի նմանութեամբ, անախիտ։

Վերջերս Տիրան Փափազեան քանի մը բաւական սիրուն արարուածներ գրեց, որոնց զաւեշտականը փափուկ չէ սակայն։

Բայց ճշմարտապէս մեր կեանքէն յատուկ կատակերգութիւն մը դեռ կը սպասուի։

ԺԱ

Ռուսահայերը մենէ առաջ սկսած են թատերական սեռը մշակել և քիչ քան արտադրած են այդ սեռին մէջ։ Ողբերգութիւն գրեթէ բնաւ չունին։ Պոլսեցի գրողներու գործերը ներկայացուցած են երկար տեղ։ «Սանդուխտ»ը միայն կը յիշեմ Հայր Պատկանեանէ, անվերջանալի ճարտասանական հատուածներով լեցուն գործ մըն է, աննկերկայանալի։

Իրական թատերգութիւնն է որ անոնց մէջ սիրտ բռնեց և մեծ։ Սունդուկեան մեծագոյն մշակողն եղաւ անոր։ Իր գործերը, տեղական բարքերէ առնուած, տեղական լեզուով, մեծ ժողովրդականութիւն գտած են։ Այդ գրողին վրայ մանրամասն ուսումնասիրութեամբ մը պիտի խօսինք։

Ռուսահայ ուրիշ գրողներ, վիպասանները մանաւանդ, ցանցառօրէն փորձած են երբեմն այդ ճիւղը։ Շիրվանզատէ գրուած է քանի մը թատերախաղեր։ Դեռ վերջերս իր «Իշխանուհին» ազմուկ հանեց ի Թիֆլիզ։

ԺԲ

Եթէ թատերգութիւնը մեր մէջ իրր գրական սեռ իրական արժանիք մը չէ ունեցած ընդհանրապէս, Թատրոնի աղդեցութիւնը մեծ և չինող եղած է մեր հասարակութեան համար։ Այդ թատերական ներկայացումները ժողովուրդին մեծաւոր զարգացման նպաստած են, խորհիլ և զգալ սորվեցուցած են անոր առաջին անգամ և ամենէն ազդեցիկ կերպով, ոգեւորութիւն առաջ բերած են օր անցած կեանքի մը մէջ, բարքերը փոխած են, հանրային կեանք մը ստեղծած են, դրամականութեան և գեղարուեստներու սկրն արծարծած են, գրագէտ և ժողովուրդ անմիջական հաղորդակցութեան մէջ դրած են. այնուհետեւ, ամենէն մեծ և տեւական օգուտը, անոնք են որ մեր հասարակութեան խառն հայերէնը մաքրած, և սալօնի հայերէն խօսակցութիւնն ստեղծած են։ Միւս կողմէ, այդ թատերական ներկայացումներ ծնունդ տուած են արուեստագէտներու ամբողջ խումբի մը վերթուման, երաժշտութեան մէջ Զուխաճեանին, և դերասանութեան մէջ բոլոր այն մեծ անձնուրաւորութեանց որոնց ոմանք այնքան տոկուն և ընդարձակ արժանիք մը ունեցած են, աւելի տոկուն և աւելի ընդարձակ քան թատերագիրներուն իսկ։

Վօտվիլին և օտար ներկայացմանց եբեւմտեան, Թատրոնը մեր մէջ երկար տարիներ լուծ, գրեթէ մեռած է։ Գրողները քաշուած, սեռը պարապ մնացած է, անկոխ ճամբու մը պէս. դերասանները ցրուած, հայերէն չեն ներկայացներ։

Մէկ երկու տարիէ ի վեր է որ կը զգացուի այդ մեծ գրական սեռին պակասը, նոր գրականութեան մը նորածին զարթումին մէջ։ Հասարակութիւնը կը սկսի ցոյց տալ իր բուռն փափագը վերականգնած տեսնելու Թատրոնը։ Գրողներ կը սկսին մարմաջներ ունենալ թա-

տերական սեռին մօտենալու, դերասանները կը փորձուին իրենց հին յաջողութիւնները վերստին ձեռք բերել։ Քանի մը փորձեր եղան արդէն, և տեսնուեցաւ որ ամէն բան յարմար և պատրաստ է նպաստելու համար Թատրոնի յաջողութեան։ Ամենէն օգտակար և ամենէն սիրուն վերազարթումներէն մէկն է ասիկա. նոր գրողներն, որ վէպին և նորավէպին վերջին ձեւն հայացուցին, ալ առեն է որ ձեռք առնեն Դուբեանի սկսած գործը և հայացնեն վերջին ձեւն ալ թատերգութեան։ Ատով միայն պիտի ամբողջանայ արդի հայ գրականութիւնը, և ատով միայն պիտի ճշմարտապէս սկսի գրական կեանքը մեր մէջ։

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ՄԵՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՖԼՈՐԻՆԱՆ ԾԸ ԼԻՍԻՍՈՒ

—

Երբոր չոգենաւը կամիլ ծովէն Սուէզիշ կը հանի, ձախիդ, ծառաստաններու մէջ կեցած հսկայի թխամթոյր արձան մը աչքիդ կը զարնէ հեռուէն։

Մօտենալուդ՝ այս զանգուածին ձեւը կը ճշդուի, գիծերը կ'որոշուին. արդարև հաստատուռ արձան մըն է գլուած հոդ։

Դէմքին վրայ, զոր արեւը այրած կը թուի, հպարտութիւնը ու բերկրութիւնը կը ցոլան։

Սուէզի ջրանցքին բերանը վեհերուած այդ արձան Ֆէրտինան ոը Լէսէպսինն է, անոր՝ որ այս մեծագործութիւնը իրագործելով հանեց կարմիր ծովը Միջերկրականին կցելով։

Քանի երեք տարիէ ի վեր յորմէ հեռէ բացուած է Սուէզի ջրանցքը, ինքը կը կենայ հոդ, շարունակելով հսկել, կարծես, իր մեծ գործին վրայ, հօր մը պէս՝ որ չափահաս եղող զաւկին քովիկը կը կենայ դեռ, թէեւ իր ներկայութիւնը աւելորդ է։

Ու այդ արձանէն՝ զոր համայն աշխարհ կ'ողջունէ իր անցուդարձին մէջ, մարդկային միտքը ակամայ կ'երթայ բիզի պատժական տեղին առջեւ, ուր կընդրել այն երկաթ արդարացումին զոր՝ գինքը փրկելու համար, իր վերջին տարիները անջինջ արատէ մը հեռու պահելու համար, առաջ կը բերեն։

Երեւակայեցէք այս մեծ Ֆրանսացին՝ խաբեբայութեան և վատահութեան դէմ ինքզինքը պաշտպանելու հարկին մէջ։

Ի՞նչ կը խորհի արդեօք այս պահուս իր մետաղէ արձանը անդին։

* * *

Ի վաղուց պիտէինք որ Կապիտոլէն հեռու չէ Դարպեան ժայռը։

Պատմութիւնը տեղ տեղ այս պատկուցիչ դասերը կուտայ մարդկութեան, անոր անհատատ ու խարխուլ ճակատագիրը չմոռցնելու համար։

Ու երբ դատաւորները ու վատաբանները իրենց պաշտօնը կատարեն ու դատապարտութեան կամ անմեղութեան վճիռով մը վերջանայ այս եղերգական ամբաստանութիւնը, Բանամայի պատմութիւնը պիտի մնայ յաւիտեան՝ մարդկային յանդգնութիւնը կասեցնելու համար, երբ անդին Սուէզիը շարունակէ կոչում ընել խիզախ ձեռնարկներու։

Ո՞րը պիտի յաղթէ երկուքէն։

Մարդկութիւնը չկրնար յետադարձ շարժումներ ընել, յառաջդիմութիւնը իր բարձր կոչումն է, ու ինչ որ ալ ըլլան արգելքները, լաւատես հարուածները ոչքան իշնան ուժով, տեղ տեղ, ան պիտի շարունակէ միշտ հաւատալ ու աշխատիլ անվհատ։

Բանաման կրնայ քայքայել. բայց ահա կորնթոսի պարանոցը կը բացուի մօտ օրերս, ապրիլ 1ին, ու այս յաջողութիւնը ձեռնարկու մարդոց՝ կ'անհետացնէ բապղին խառութեան թողած վհատութեան զգացումը։

* * *

Յարհեցանք որ անօգուտ չէր մեր ընթերցողներուն ներկայացնել այս եղական մարդուն դէմքը, եղական՝ այնքան իր մեծագործութեամբը ոչքան իր վերջին դժբաղդութիւններով։

Այս ձեռնարկին որ ժ֊թրդ դարը իր անդուլ գործունէութեամբը կը լեցնէ, մեծ •րինակ մը ու մեծ խրատ մը կը մատնացրնէ զոր մեր հասարակութիւնըպէտք էր ճանչնալ։

Կոմս Ֆէրմինան սը Լէսէբս 1805ին ծնած է ի Վէրսայլ։ Դիւանագիտական ասպարէզին ընտրող ընտանիքի մը կը պատկանի. ինք եւս այս ասպարէզը գրկած էր ու Ազեքսանդրիոյ մէջ Ֆրանսայի հիւպատոս եղած ատեն ձեռք անցուց Սուէյշի ջրանցքը քանալու արտօնութիւնը, զոր ի գլուխ հանեց 1869 նոյմ. 17ին։

Այս գործին չորս հարիւր միլիոն ֆրանք, մերձաւորապէս քսան միլիոն ոսկւոյ ծախք մը եղաւ, և մինչեւ յարդ իր տուած չահը միայն երկու միլիառ ֆրանքէն այսինքն հարիւր միլիոն ոսկիէ աւելի է. չահը ուրեմն հնգապատիկը եղած է մինչեւ յարդ դրամագլխին։

Ընդհանուր նաւարկութեան ու քաղաքակրթութեան համար Սուէյշի ջրանցքի •գուանեըն անհաչուելի են։

Այս մեծագործութիւնը այն օրական պզտիկ քայլերէն չէ որով մարդկութիւնը կը յառաջանայ իր ճամբին մէջ, այլ մեծ ոստում մը որով քանի մը տարի միջոցը մէկ վայրկեանի մէջ կը կարուի։

74 տարու էր արդէն սը Լէսէբս երբ Բանտման քանալու ձեռնարկու եղաւ։ Ասոր յաւելի պատմութիւնը չպիտի ընենք. բայց հատատուած իրողութիւն մըն է որ անյաջողութիւնը պէտք է վերապրել ոչ թէ բնութեան յարուցած արգելքներուն, այլ անոնց զոր մարդիկ, թըշնամիներ, չհադէաներ ստեղծեցին։

ԳԱՂՏՆԻՔՍ

Ոչ պլպուլն որ երգէ պրակներուն տակ
Զարմս ս՛չ ձագերուն նորասաց,
Ոչ ալեակ՝ որ փչրի ափերուն դէմ
Սփռելով ժժդոյն փունջըս ծաղկանց.

Ոչ հոգիին՝ որ սիրոյ թեւերովը
Կը գոռայ չիրիմներ ու ծագկունս,
Ոչ մարգի վրայ փայլիլով ցօղիկներըս՝
Մարգըրիտաք զոր ցանեց արշալոյս.

Ոչ վըտակն ոյր գնայուն հայելւոյն մէջ
Երերուն կը նկարուին շուրջ բլրակք,
Ոչ այգուն ճաճանչմունք գոլորշւոց մէջ
Երբ պարզէ գակնախտիլ հալանիակ.

Ոչ ծածուկ ծաղրածու տրտաղանդը
Ոչ սիրոյ նըւիրեալ հովանիք,
Չեն գիտեր՝ չէ՛՝ սրտիս տառապանքը,
Չեն գիտեր զպչկէդն իմ գազանիք։

Մենաւոր կը թափեմ ես արցունք մը,
Հառաչանք մը սրտէս կը թռչի.
Մին երկինք կը սլանայ հրեշտակի՛ մը։
Միւսն յերկիր չերմի վրայ կը կաթի...։

Թ. ԹԼՐԶԵԱՆ

ՃՕԿՕ

ՄԻՆԱՄԻՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

—

—Ճո՞կո, ինչո՞ւ համար Ճոկո. իմ տանունս Սարգիս Ուզուրլեան է. կարելի չէ ինծի, որքան ալ մեծ ըլլայ ձեզի հաճելի ըլլալու վարպոս, այդ անունը ձգել. հօրս, կարապետ Ուզուրլեանի, հարուստ վաճառականին դաւակն եմ և չեմ կրնար վերջին պահուն անոր զաւակը ըլլալէ դադրիլ. մանաւանդ իմ մեծ ժառանգութեան մը ակնկալութիւնը ունիմ։

«Ի՞նչ պէտք ունէք այդպէս ուշադիր նայելու երեսս և պիս չիկնեցնելու. այո՛, չիկնեցնելու, վասն զի այդ գեղեցիկ կապոյտ աչքերուն առջեւ անսովոր չեմուելիւն մը կը զգամ այտերուս վրայ. մի՛ խնդար, կ՛աղաչեմ. չո՞ւ ծաղրելի եմ արդեօք ձեր աչքին։ Ճոկո, պարձա՞ը։

—Միշա, ըսաւ աղջիկը, ժպտելով։

—Կ՛երեւի իմ կատակը կը սիրէք. գձեզ նեղացնել չեմ ուզեր, գրէ՛ք ինչ անուն որ կ՛ուզէք ինծի. կը բաւէ որ այդ անուշ նայուածքներդ չհեռացնէք ինձմէ։

—Ճոկոն, Ճոկոն է, կ՛ըսէր աղջիկը, ինքնիրեն խօսելով։

* * *

Ձեռնկոտիկ, վարդի թերթին վրայ վարած չուչանի մը ձեռնկութեամբ, նըր-

բահասակ աղջիկ մըն էր. մազերը իրենց անսովոր ու ծայրայեղ դեգինի մը սատկութեանը մէջ՝ դլխուն վրայ ամիսներուած, ինչպէս իր վրայ գալարուած ոսկեձոյլ օձի մը մարմինն չլացումը կուտային. այդ ոսկիի դեղինը կը չարունակէր դէմքին վրայ, կը ցանցնուէր հոն ալ։

Աչքին կապոյտը այն կապոյտն է որ անուն չունի. հալած, մալած լրջութիւն մը խորունկ, թափանցիկ ու վճիտ խաւերով։ Նիհար, նրբաւարտ մատներէն, որ դաշնակի մը ձայնաչարին իչխելու կոչումը կը յայտնէին, դաստակը մատ՝ հետզհետէ դիրնալով լեցուն ու հիանալի դիծով մը ուսին կը միանար։

Մօտայի ծովեզերքին վրայ չորցած տերեւներէ ու գօսացած ոստերէ ձեւացած հովանիի մը տակ հաւաքուած աղջիկներէն մէկն էր ան, որոնց մէջէն ծանօթ մը կանչեր էր Սարպիս Ուղուրլեանը, երբ կ'անցնէր քովերնուն։

Այդ կատակասէրներէն՝ ամենէն լրջախոհը կը թուէր այս դեղուհին, որ դինքը կը գիտէր հիմայ, իբրեւ թէ մտացածին բաղդատութիւն մը ընէր իրեն ու բացակայ մէկու մը մէջ, ու յանկարծ գոչեր էր երեան ի վեր, համարձակ, առանց քաշուելու առաջին տեսակցութեան պարտք դրած զգուշութենէն.

—Ա՜հ, ձօկօն է, ձօկօն է, կ'ըսեմ ձեզի։

Միւսները համակարծիք կը թուէին իրենն, այո, ճիշդ ան էր. ի՞նչպէս խորհած չէին մինչեւ հիմա. թէ որ միտքերնին գար, շատոնց Սարպիսը ճանչցուցած պիտի ըլլային իրենց բարեկամուհւոյն։

Գարնջուրի գաւաթներուն շուրջը կը խօսէին այսպէս, խնդալով այս գիւտին վրայ, թող չտալով որ երիտասարդը հեռանայ.

—Կեցի՛ր, ձօ՛կօ։

* * *

—Չե՛ք դիտեր ուրեմն կը սիրեմ ձեզի հետ տեսնուիլ, կ'ըսէր աղջիկը, երբ օր մը նորէն պատահեցան իրարու. ինչո՞ւ չէք անցներ երբեմն մեր տանը առջեւէն. եթէ պատեհութիւն չունիմ խօսելու հետերնիդ, գոնէ հեռուէն տեսնեմ զձեզ։ Գիտեմ, ճամբանիդ պիտի երկարէ քիչ մը, բայց չէ՞ք ուզեր հաճոյք մը պատճառել ինծի, վա՛ս երջանիկ ընել զրեթէ։

Սարպիս Ուղուրլեան կը չուարէր. իրա՞ւ. ո՞ւսկից կուգար իրեն այս անակնոնելի համակրութիւնը. ինքը՝ կեանքը տալու պատրաստ էր այս աղջիկին, և ան էր ահա որ իրմէ առաջ, մէկդի ընելով պայմանադրական վեհերոտութեան մը կանոնները, սիրտը կը բանար, միամիտ պարզութեամբ, առանց չձգելով իրեն յայտնելու թէ ինքն ալ խենդենալու չափ կը սիրէր այս աղջիկը։

Այդ օրը անհաւատ երանութեան օր մը եղաւ երկուքին համար ալ։ Բաժնուեցան, ակամայ, նորէն դիրար գտնելու առաջադրութեամբ։

Զմայլած կ'երթար երիտասարդը, չը հաւատալով դեռ ըսածին ու տեսածին, յուշիկ քայլերով կ'երթար, խիստ շարժում մը չընելու երկիւղով, վախնալով որ վաղանցիկ երազի դիւթական չէնքը չյանկարծ չքայքայի։

* * *

Այս աղջիկը ա՛լ մտքի ռեւեռում մը եղաւ իրեն. նորամուտ և անհրաժեշտ պայման մը իր գոյութեան մէջ. մինակը, լուծեց ու վերլուծեց այս անակնկալապարգեւը, այս մտերիմ ու բարի սիրտը որ իրեն անձնատուր կ'ըլլար։ Ո՛չ. տեղ մը չէր գտած այն տրտում ու քաղցր նայուածքը որ իրեն կ'ուղղուէր ամեն հեղ երբ մօտը ըլլար այս աղջկան, որ դինքը լուռ պաշտումի մը անձնածոտ գոհարանքովը կը չրջապատէր։ Ինքը որ ուրիշ ամեն տեղ ձեռներէց ու գբօսասէր մէկն էր, կը խուսափէր՝ այս աղջկան մտածած պահուն. անոր ոսկեգիսակ ու ծանրակիր մազերուն արձակած չոգերէն կը չլանար. մինչեւ այդ ժամուն մարդու չէր հարցներ աղջկան մը հետ խօսելու կերպը. և ահա իր համարձակութիւնը կը կորանցնէր հոս։

Այս սէրը, տարօրինակ եղանակով մը սկսած, տանջանք մը կ'ըլլար, կը չարչարէր զինքը. կը տառապէր, առանց պատճառը գիտնալու. մինչդեռ աղջիկը աւելի կը մօտենար իրեն, հեշտաբոց չունչովը, որ

տաք աւ վրդովիչ հովի մը պէս կը զարնէր երեսին, ու քծնելով կ'ըսէր.

—Զխօսի՞ս, Ճօկո։

Իրա՛ւ. ինչո՞ւ չէր խօսեր. ինչո՞ւ յուսահատ մարդու ձեւը կ'առնէր, երբ ամեն ազատութիւն կը տրուէր և ինքկինքը քաջալերելու համար Սարգիս մըտքէն կը կրկնէր անոր բառը.

—Զխօսի՞ս։

* * *

Ոչի՛ թէ չխօսէր։

—Ո՛չ ըսաւ աղջիկը, մի՛ ըսէք որ կը սիրէք զիս, անխառն ուրախութիւն մը ձգեցէք ինծի. կը խոստովանիմ ու յիմար, անկարելի բան մըն է այն երազը որ ձեր հնարիւրը զիս երջանիկ ըրաւ. բայց մի՛ աւերէք զայն։

Ու տեսնելով որ երիտասարդը կ'ընդմիջէր զինքը.

—Ճօկոն էք դուք, Ճօկոն մնացէք ինծի համար. ի՞նչ կ'ուզէք ապիկիս. ձեր ծննդեան, ձեր սիրածներուն համար Սարգիսն էք միշտ. չը՛ բաւեր ձեզի. բայց, ինծի համար, գոհացէք պաշտուելով. ու պաշտելու մի՛ ելլէք երբեք. ապա թէ ոչ ամեն բան պիտի վերջանայ մեր մէջ։ Իմ աչքիս՝ անպիտակից ներկայացուցիչ մըն էք սիրոյ մը զոր չատոնց կորսնցուցած եմ աչխարհիս վրայ։ Զայներնիդ, նայուածքնիդ, քալուածքնիդ ամեն ինչ իմ կորսուած անձս կը յիշեցնէ ինծի։ Աղջի վայրկեանէն որ տեսայ զձեզ, չկրցայ ինքզինքս բռնել. առանց դարձուածքի ըսի որ կը սիրեմ ձեզի։ Ուրիշ կուռք մըն էք որ պաշտելի գաղափար մը կը պատրաստեցնէք. ու երբոր կենդանութեան նշան տաք, վար պիտի ձյնաք ձեր պատուանդանէն. անմիտները միայն կը կարծեն որ մարդիկ կուռքերուն նիւթը պաշտած են ատենով. ես ալ ձեր անձին մէջ՝ անհատատալի սեպուելու չափ մեծ նմանութիւն մը, յիշատակ մը կը պաշտեմ. այդ պատրանքը չը պիտի ջնայ թէ որ զիս սիրելու ըլլաք։

«Մի՛ զարմանաք. խելացի մէկն էք դուք. գէթ այնպէս էր Ճօկոն։

«Թերահանութիւն կարդացեր էք, այնպէս չէ՞. գիտէ՞ք ինչ է անդէմ բայ մը. ճիշդ այդ բայն էք դուք. Ճօկո ըսի ձեզի. այսինքն մարդու մը անունը տուի որ երբէք չհիրեց զիս, որուն սակայն ես որոշած եմ հաւատարիմ մնալ։»

Գլխու չարժումով մը կը հաստատէր իր անդրդուելի կամքը։

* * *

Եւ այս չէ՞ միթէ մեծ մասով բոլոր աէրերու պատմութիւնն ալ. կը պատահի՞նք մեր դիմացինին անձին մէջ, իրօք այն մարդացածին էակին զոր սրտերնուս ու հոգիներնուս մէջ ստեղծած ենք. ո՞չ ապաքէն այդ երեւակայական, այդ կատարեալ էակն է զոր գտնել կը կարծենք, կը պաշտենք։

Ո՛չ յարաբերութիւնները չպիտի գային երբէք, դառնութիւնները չպիտի խառնուէին մեր սիրոյն, եթէ ճշդիւ այն ըզձացուած ու անկարելի կերպով կատարեալ արարածն ունենայինք դէմերնիս։ Ամեն ոք իր Ճօկոն, իր ստեղծած ու չգտածը կը սիրէ միշտ, նոյն իսկ ամենէն շատ պաշտել կարծած անձին վրայ. ու ասոր համար է որ, քիչ քիչ, մեր սխալը ճանչնալնուս հետ, վարդապետի մը բացուելուն պէս՝ պատրանքը կը փարատի տակաւ, ամենէն զօրաւոր ու անխախտ կարծուած սէրէն յիշատակի վերքրանքներ միայն ձգելով։

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

ՄԵՐ ՀՈՐԻԶՈՆԻՆ ՎՐԱՅ

Հեռաւոր հորիզոններէ կը հասնին մեզ այս անգամ լուրեր չահեկանութիւն մը տալու համար Մեր Հորիզոնի բաժնին, որ, աւա՛ղ, ինքն ալ կը կրէ ձմրան սառակութեանց հետեւանքները։ Կովկասէն թերթ չի հասնիր Սեւ ծովու փոթորիկներուն պատճառաւ, և Արեւելեան ու Արեւմտեան հայոց գրական ու արուեստագիտական գործերուն բաղդատութիւնն իսկ, որուն հաւատարիմ մնաց 1892ի «Մասիս»ին Մոլորակը,—ինչպէս գիւտանօք ու փափկութեամբ յիշեցուցին իրեն,— կը պակսի մեզ։ Ա՛լ ժամանակ էր, պիտի ըսեն անոնք որք աւանդապահ գրուղներու

հետ հաշտ չեն։ Պարզապէս այդ ատանդութիւնը խզելու փորձ մը՝ եթէ Նոր Աշխարհի լուսերեսն կը փարինք։ Ամերիկեան Սուրհանդակը բերած է երեք հրաւիրագրեր, —եթէ ոչ ատելի, — երեք հայ եկեղեցականներու ուղեկայ, մասնակցելու համար Շիքակոյի Ցուցահանդէսի կրօնական բաժնին մէջ գումարուելի Համաշխարհային Ժողովին, ուր ամէն կրօնք և դաւանանք, նոյն իսկ պուտտայականութիւնը, պիտի ունենան իրենց ներկայացուցիչները։ Մեր հրաւիրեալներն են՝ Ս. Պատրիարք Հօր կարգիչն է յանձնարարել Օրմանեան Սրբազանին ու Իւրեան Տ. Եղիշէ վարդապետին՝ ուսումնասիրութիւն մը պատրաստել մեր Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնն ու կանոնները բացատրող և յղել զայն Կրօնական Համաշխարհային Ժողովին։ Մուրատեան Սրբազան ատելի տրամադիր կ'ըլլար ինք անձամբ երթալ կատարելու այդ պաշտօնը, բայց Տ. Մկրեան Հայրը բնականաբար կը համակերպի Ս. Պատրիարք Հօր կարծեաց, բայց միևնոյն ժամանակ չհակառակիր Տ. Մելքիսեդեկ Եպիսկոպոսի տրամադրութեան, մասնակցութեան այս երկու եղանակներուն ալ գոհացուցիչ ու պատուաբեր նկատելով։

Մոռնանք որ, պէտք միևչեւ Համաշխարհային Ժողովին գումարման օրը, որ շատ հեռու չէ, որոշում մը տրուի։

Երբ եկեղեցականներու վրայ կը խօսինք, չենք կրնար չյիշել հեռ Սրուանձտեանց Սրբազանն որուն գոյից վաճառումն, —հանդուցեալ արքեպիսկոպոսի մը գաւազանին պէս, — վէմի նման կը դառնայ։ Այդ պարզ ու անշուք գրագէտ եպիսկոպոսին մահէն ետք՝ արծաթեայ տուփի, թանկագին համրիչներու և մատանիներու չլացուցիչ ցուցակին չէր որ կը ապաստինք մեր լրագրութեան մէջ։ Մինչեւ իսկ ժառանգական օրինաց յօդուածները առաջ կը բերուին ու Պէզէստէնի անունը կը յիշուի։ Եւ տակաւին ըսել թէ դրական մարդեր չենք։ Այդեօք չի կայ՞ն իր գոյքերուն ու դրքերուն մէջ ձեռագիր հրկասիրութիւններ, յիշատակներ, ուսումնասիրութիւններ։

Ինչ որ ապահովապէս կրնանք ըսել առ այժմ, սա է թէ հանգուցեալ Սրբազանին գիրքերն իրենց փոշիներուն տակ թաղուած կը մնան Բերայի եկեղեցւոյն մէջ։ Ի՛չ Պատրիարքարանի պաշտօնեի մը առնը տալուած են, որ «ետ տալ պէտք է» ի հարկ մնայ, և ո՛չ ալ Վարդապետ վանքին կամ կեդրոնական Վարժարանին նուիրելու խորհուրդները մրցման մէջ են։

Թիչ մըն ալ աշխարհական բաներու վրայ խօսելու համար, կը յիշեցունենք վաղուան «մադինէ»ն։ Վերջապէս Ֆաուլհաճեան յաջողեցաւ, —մէկ ամսուան մէջ — Գատըգիւղին Բերա անցնիլ։ Անշուշտ մշուշները չէին պատճառ այս յապաղման, բայց ձիւնն ունեցաւ իր բաժինը, դի թատերապետին թեւը խախտած էր առաջին վրայ անկման մը հետեւանօք։ Դեռ կիսովին ապաքինած՝ յաջողապէս պիտի կրնայ երեւնալ վաղը Վէտռիի բեմին վրայ, Առկանի դերին մէջ, թէեւ Ֆաուլհաճեան այն արուեստագէտներէն չէ որք իրական հիւանդութեան մը պէտք ունենան, կատարելապէս «երեւակայական հիւանդ մը» կարենալ ձեւանալու համար։

Այս առթիւ կը հարցնեն մեզ, թէ ի՞նչ եղան դեկտեմբեր 27ի ներկայացման գիշերը, Գատըգիւղի Թատրոնին նրբանցքներուն ու ծխարանին մէջ, վաւաշուն ելիսասարդներու խումբի մը խորհուրդները, այս ձմեռ կարգ մը հայերէն ներկայացումներ կազմակերպելու համար։ Այնքան խանդավառութիւն կը տիրէր այն գիշեր, որ Ֆաուլհաճեան միևչեւ իսկ կը փորձուէր իր խումբը չի հեռացնել Քաղկեդոնի ափերէն։ Բայց Տիկին Սիրանույշ, ամենէն խելացին ու փորձառուն, արշալոյսին հեռացած էր։ Միւսներն ալ հեռուեցան իրեն կամայ ակամայ։

Դեռ ժամանակ կայ սակայն հարցնելու, թէ ի՞նչ եղան այդ դեկեցիկ խորհուրդներ։

ՄՈՎՈՐԱԿ

ՇԱԲԹՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Դատաստանական Խորհրդի ատենապետ Յակոբ Էֆ. Պօշնաքեանի կողմէ պատրաստուած ամուսնական դատավարական ծրագիրը Ա.ԺՂ. Վարչութեան մատուցուած էր որ մասնախումբի մը նախաքննութեան յանձներ է զայն։ Մասնախումբին անդամներն են՝ Տ. Յովհաննէս Ա. քահանայ Մկրեան, Տիգրան Էֆ. Եուսուֆեան, Յովհաննէս Էֆ. Թորոսեան, Մկրտիչ Էֆ. Ասատեան և ծրագրին հեղինակը՝ Պօշնաքեան Էֆ։

—Ա.ԺՂ. Վարչութիւնն առաջարկեր է Ա. մեն. Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքին որ Երուսաղէմի միաբաններէն Գեր. Մամբրէ եպիսկոպոսը Գարբերդ երթայ իբրեւ այցելու հովիւ և Վահրամ վարդապետն ալ նոյն պաշտօնով ի Պայազիտ։

—Մունդի տօներէն առաջ, յերուսաղէմ, Բեթղեհէմի եկեղեցիին մէջ վէճ ծագեր է յոյներուն և հայերուն միջեւ։ Պատճառ եղողները պատասխանատուութեան հրաւիրուեր են տեղւոյն կառավարչութեան կողմէ։

—Օր. Մառի Մաներեանց, որ մայրաքաղաքէս մեկնած է Իտալիա երթալու համար, Իզմիրի մէջ նուագահանդէս մը տուեր է, որ յաջողութեամբ պսակուեր է։

ՆԵՐՔԻՆ

Փարիզի «Անքուռաժըման օ պիէն» մարգասիրական ընկերութիւնը տեղւոյն օսմ. դեսպանատունին յանձներ է Շքապրամ մը՝ Վեհ. Սուլթանին մատուցանելու համար։ Դեսպանատունին մէկ զրոյն հետ Վեհ. Սուլթանին մատուցուած է այդ շքապրամ, զոր Ն. Կ. Վեհափառութիւն բարեհաճած է ընդունիլ։

—Անցեալ հինգշաբթի Սելանիկի նաւահանգիստը ժամներ են անգլ. չորս զրահաւորներ։ Հրամատարն այցելեր է տեղւոյն կուսակալին, որ վոխտգարձ այցելութեան գացեր է չոգենաւը։

—Պէրութի աւստրիական հիւպատոս կարգուեր է Պ. Միքլէ և Գանտիայի՝ Պ. Բինթէզ։

—Գաւառներուն մէջ տիրող ահռելի ցուրտին և ձիւնախառն փոթորիկներուն պատճառով՝ մեծ վնասներ յառաջ եկեր են։

—Պետական խորհրդին նախնական ատեանն ասկից առքը պաշտօնեաներու դատաստանով պիտի գրաւի և վճռաբեկ, վերաքննիչ ու ամբաստանեալ ատեաններ պիտի հաստատուին մնայուն։

—Վանայ և Տրապիզոնի նահանգներուն մէջ քոլերայի ոչ մէկ դէպք չէ պատահած քառնեհինգ օրէ ի վեր։

—Ամսոյս 11ին հելլենական չորս նաւեր ընկղմեր են Սեւ ծովու եզերքին վրայ։ Ազատարարք փրկեր են նաւագներուն մեծ մասը տաժանելի աշխատութեամբ։

—Վենետիկի առողջապահական համաժողովին մասնակցող տէրութիւնք համակերպեր են, Բ. Դրան սա յայտարարութեան թէ օսմ. կառավարութիւնը ինքզինքը պարտաւոր չի զգար քուէարկեալ օրէնքներուն հետեւելու, հարկ պատած միջոցները իր առողջապահական վարչութեան զօրծադրել տալու իրաւունքը վերապահելով։

—Մէրսինի մէջ ամսոյս 12ին և 14ին տոկալի փոթորիկներ ծագելով՝ բազմաթիւ աւերումներ պատճառեր են։ Շատ մը նաւեր ցամաք ընկեր են։ Փոթորիկն առաջ երկրաշարժ ալ պատահեր է։

—Օսմ. կայս. Պանքայի ընդհ. տնօրէնն Սըը Էնակար Վինսընդ, այսօր կամ երկուշաբթի մայրաքաղաքս կը դառնայ Եգիպտոսէ։

—Կայս. Իրատէի մը համաձայն, գիտնական Պ. Շէյլ հետազօտութիւններ պիտի կատարէ Բաբելոնի աւերակներուն մէջ, ընկերակցութեամբ մայրաքաղաքիս անգլիական դեսպանին որդւոյն։

ԱՐՏԱՔԻՆ

Ռուսիա և Ֆրանսա բանակցեր են գինուորական պայմանագրութեան մը մա-

սին, որուն համեմատ եթէ տոյն երկու տէրութիւններէ մէկը յարձակում կրէ Գերմանիոյ կողմէ, միւսը 1200000 զինուոր պիտի հանէ։ Ցայտնի չէ թէ տատրպրուած է այս պայմանագրութիւնը։

—Գերմանիոյ խորհրդարանին պինուռական յանձնաժողովին առջեւ Պ. Ֆոն Քափրիվի կը չարունակէ իր վիճաները պարզել ի նպաստ պինուռական նոր օրինագիծին։ Մեծ ապառորութիւն յառաջ բերած են անոր խօսքերը, և կ'երեւի թէ վստահութիւն գոյացած է Ռայխսթակին կողմէ օրինագծին ընդունուելու մասին։

—Նուսխա նաւատորմ մը պիտի ղրկէ Ամերիկա, Շիքագոյի ցուցահանդէսին առթիւ։

—Օտեսայի մէջ չոգենաւային նոր ընկերութիւն մը կը կազմուի՝ ուղղակի յարաբերութիւններ հաստատելու համար Սեւ ծովու ռուսական նաւահանգիստներուն և օտար երկրաւոր նաւահանգիստներու միջեւ։

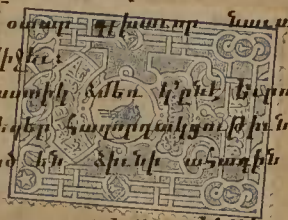

—Սաստիկ ձմեռ կ'երեւի Եւրոպայի մէջ։ Շատ ուժեղ հաղորդակցութիւններն ընդհատուած են ձիւնի ահագին քանակութիւններէն։

—Պուխարայի էմիրը Փեթերսպուրկ գացեր է։

—Միլան թագաւորը Փարիզի հեռագիր մը ուղղած է իր որդւոյն՝ Նաթալի թագուհիին հետ իր հաշտութիւնը ծանուցանոյ։

—Բանամայի գործին քաւթիւ, դատական քննութենէն անպարտ արձակուեր են Պ. Ժիւլ Ռօշ, նախորդ նախարար առեւտրական գործոց, Պ. Էմմանուէլ Արէնն, երեսփոխան, և Պ. Թէվընէ ծերակուտորը։

—Բանամայական նոր բանակռուի մը առթիւ Պ. Տէրուլէտ և արմատական երեսփոխան Պ. Փիչոն մեծամասնելով՝ երկուքն ալ վիրաւորուեր են թեթեւապէս։

—Փեչթաի մօտ, Պոքոտի ածխահանքերուն մէջ կապի բռնկ պայթում մը տեղի ունենալով, 200 բանուորներէն 19ը կորեր են։

—Պ. Քարնէլիուս Հէրց, զոր կը պահանջէ Ֆրանսա, և որ ամբաստանուած է իբր կաշառառու, խարդախ, դրամ շորթող, մեհամերձ վիճակի մէջ է Անգլիա, ուստի տակաւին չի կրնար ներկայանալ անգլ. դատարանին առջեւ։

—Բանամայի յայտ չահիկան դատը կը չարունակէ տակաւին։ Ամբաստանեալներու փաստաբանները կ'արտասանեն հիմակ իրենց պաշտպանական ճառեր։ Շ. Էթէբէքի փաստաբանն է Պառպու, Ֆոնթանինը՝ տու Պուի, Քոթիւինը՝ Մարթինի և Էֆէլինը՝ Վալտէք Րուսօ։ Ասոնցմէ առաջինի երկուքը խօսած են։ Պ. Պառպու մեծ սրպատրութիւն յառաջ բերեր է իր պաշտպանողական վեմ և պերճախօս ճառով։ Վէճին կը սպասուի անհամբեր։

—Անգլիոյ խորհրդարանը բացուեր է հինգշաբթի օրը։ Թագուհիին գահաճառը ծանուցեր է խաղաղական յարաբերութիւններ և իւալանտական ինքնօրինութեան ծրագրին մասին։

Ամեն անոնք, որք կ'ուզեն ճաշակի և ձինու ճշմարիտ թէյ խմել, պէտք է դիմեն Կ. Պոլիս, Պահչէ-Գաբու, Ճէլալ Պէյ խանի կից թիւ 10, ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ և ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ վաճառատունը, որու գանազան տեսակ թէյեր՝ թէ՛ տեսակի ազնուութեան, թէ՛ ճաշակի և հոտի անուշութեան և թէ գիներու ժամանութեան կողմանէ անհամեմատելի են։

Ցիշեալ վաճառատան թէյերը Թուրքիոյ բոլոր թէյավաճառաց քով կը գտնուին ի վերեւ դրուած մարքայով, որու կեղծերը եւած ըլլալով պէտք է զգուշանալ։

ԱՐՏՕՂԱՏԻՐ Ա. Ս ԻՒԹՈՒԻՃԵԱՆ

Ի Տպարանի ԱՐԵՒԵԼՔ եւ ՄԱՍԻՍ լրագրաց